

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI

«TASDIQLAYMAN»

O'quv ishlar bo'yicha prorektor

R.G. Jumayev

“21” yanvar 2025 yil

“KELISHILDI”

O'quv-uslubiy departamenti
boshlig'i S.S. Davlatov

“21” yanvar 2025 yil

“KELISHILDI”

Tarixiy yondirish fakulteti
dekani B. BaNajmzov

“21” yanvar 2025 yil

60220300 – Tarix(Islom tarixi va manbashunosligi) bakalavriat
yo‘nalishi ixtisoslik fanlaridan
Yakuniy davlat Attestatsiyasi sinovlari bo‘yicha fanlar

DASTURI

Ixtisoslik fanlari:

- 3.03 - “Islom tarixi”
- 3.01 - “Islom manbashunosligi”
- 2.03 - “Islomshunoslik”

Buxoro – 2025

ANNOTATSIYA

Mazkur Dasturda Davlat ta'lim standartlarining ta'lim soxalari bo'yicha ishlab chiqilishi o'quv fanlarini yarativ tanlash asosida o'quv-metodik majmualar (dastur, o'quv rejas, darsliklar)ni yaratish uchun keng imkoniyatlar ochib berishi, shuningdek, o'quv fanlararo bog'lanishi va bilimlarini muvofiqdastirish tamoyili asosida o'quv fanlarining ichki bog'liqligi va fanlararo aloqasini ta'minlanishi ko'rsatilgan.

Hozirda o'qituvchilarning yuqori kasbiy tayyorgarlikka, pedagogik mahoratga, yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga, mafkura borasida chuqur bilimga ega bo'lishi, ta'lim-tarbiya ishlarida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol usullardan samarali foydalanishi davr talabi hisoblanadi.

Mazkur Dasturda ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirish jiddiy vazifa bo'lib turishi, buning uchun har bir o'qituvchi o'z fanini o'qitishning eng samarali zamonaviy pedagogik texnologiyalarni puxta bilishi va bu sohadagi yangiliklarni uzluksiz o'rganib borish orqali o'z kasbiy mahoratini muntazam oshirib borishi haqida ta'kidlangan.

Ushbu Dastur 60220300 – Tarix (Islom tarixi va manbashunosligi) ta'lim yo'nalishi malaka talablari asosida ishlab chiqilgan.

Ushbu dastur Buxoro davlat universiteti 60220300 – Tarix (Islom tarixi va manbashunosligi) ta'lim yo'nalishi bitiruvchi kurs talabalaridan ixtisoslik fanlari bo'yicha yakuniy davlat attestatsiyasi imtihonini o'tkazish uchun mo'ljallangan bo'lib, dastur O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 13-dekabrda 836-sonli "Oliy va kasbiy ta'lim tashkilotlari bitiruvchilarining yakuniy davlat attestatsiyasini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga muvofiq ishlab chiqilgan.

Tuzuvchilar:

Saytullayeva D.K		BuxDU	"Islom tarixi va manbashunosligi, falsafa" kafedrasi mudiri, f.f.f.d (PhD) dotsent
Djuraev X.X.		BuxDU	"Islom tarixi va manbashunosligi, falsafa" kafedrasi dotsenti, t.f.f.d (PhD)
Rajabova P.Z.		BuxDU	"Islom tarixi va manbashunosligi, falsafa" kafedrasi o'qituvchisi

Taqrirlahilar:

Ochilov A.T.		BuxDU	"Buxoro tarixi" kafedrasi dotsenti, t.f.f.d(PhD)
Qilichev R.E.		Buxoro davlat pedagogika instituti "Ijtimoiy fanlar" kafedrasi dotsenti, tarix fanlari nomzodi	

Yakuniy Davlat attestatsiyasi dasturi "Islom tarixi va manbashunosligi, falsafa" kafedrasidasiyning 2025__ yil Y-y~~il~~da 17-sonli yig'ilishida muhokama qilingan va ma'qullangan.

Yakuniy Davlat attestatsiyasi dasturi Tarix va yuridik fakulteti Kengashining 2025 yil 1-y~~il~~da 5 - sonli yig'ilishida muhokama qilinib, tasdiqqa tavsiya etilgan.

Yakuniy Davlat attestatsiyasi dasturi Buxoro davlat universiteti Kengashining 2025__ yil 31-y~~il~~da 6 - sonli yig'ilishida muhokama qilingan va tasdiqlangan.

Yakuniy Davlat attestatsiyasi dasturi 6220300 – Tarix (Islom tarixi va mabashunosligi) yoʻnalishi bitiruvchilarining "Ixtisoslik fanlari" boʻyicha egallagan bilim va malakalarini baholash uchun tuzilgan. Mazkur dastur 1-4 kurslarda "Islom tarixi" fandan oʻqitilgan. Ushbu dastur "Islom tarixi va mabashunosligi, falsafa" Kafedrasida muqaddas islom dinining VII - asrdan hozirgi kungacha bosib oʻtgan uzor va murakkab tarixiy yoʻlini, ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy va maʼnaviy hayotini xolisona oʻrganish, mamlakatimizning demokratlashtirish va iqtisodiyotni bozor tamoyillari, jahon hamjamiyatiga har tomonlama imyegratsiyasini chuqurlashtirish, xorijiy mamlakatlarning ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy taraqqiyotini ilmiy va amaliy ahamiyatini hamda faning rivojlanish qonuniyatlari va tamoyillari, faning tarixi va tuzilishi, uni tashkil qilish va boshqarish, faning tasnifi kabi masalalar ahamiyati ochib berilib, talabalarning nazariy va amaliy masalalari toʻgʻrisida nazariy bilimlarni shakllantirish va amaliyotda tatbiq etish koʻnikmasini hosil qilishdan iborat hamda islom tarixchilarni zamonaviy faning muammolarini ochuvchi islom tarixi va mabashunos tarixchi mutaxassisini tayyorlashdagi oʻrni kabi masalalarni qamraydi.

Dasturning asosiy qismlari fanlarning ptyedmyeti va bilish usullari, ishlab chiqarish jarayoni va uning natijalari, ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni tizimda oʻrganishda Islom tarixining qiziqarli va murakkab jarayonlarida ilk islom davrining shakllanishi va tarixiy bosqichlari, islom tarixi masalalarini yechish uslublari, islom tarixini davrlashtirish, islom falsafasining asoslari, mohiyati va tarixi, islom falsafasining dunyo taraqqiyotiga qoʻshgan hisssasi, islom tarixining davrlarga boʻlinishi, ilk islom, Xulafoi Roshidin, Umaviylar, Abbosiyalar, Saljuqiylar va boshqa musulmon sulolalar davrlarining oʻziga xos xususiyatlari, tariqiyotining oʻrni va ahamiyati beqiyos boʻlganligi, uning taraqqiyotida mavjud boʻlgan koʻplab bosqichlar, tamoyillar, yoʻnalishlar, shuningdek, turli tarixiy davrlarda Arab xalifaligining rivojlanishida ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy omillarning taʼsirini ochib berish va har tomonlarini atroficha tahlil etish, Sharq va Gʻarb mamlakatlarida islom tarixining bugungi holati hamda rivojlanish yoʻnalishlarini mustaqil tahlil etish, Arab

xalifaligi hududida mavjud boʻlgan davlatlarning rivojlanishidagi asosiy tendensiyalarni koʻrsatib berish mavzular kelirilgan.

1. "ISLOM TARIXI" FANI BOʻYICHA OʻTKAZILADIGAN YAKUNIY DAVLAT ATTESTATSIYASI SINNOVI YOZMA ISHLARINI

BAHOLASH MEZONI

"Islom tarixi va mabashunoslik" ixtisoslik fanidan bakalavriat yoʻnalishlariga yakuniy davlat attestatsiyasi sinovi yozma usulda oʻtkaziladi. Har bir variant 4 savoldan iborat. Variantdagi 4 ta savolning har biridan olish mumkin boʻlgan maksimal ball 25 ga teng boʻlib, jami 100 ball toʻplash mumkin.

Har bir savolga javob toʻgʻri va toʻliq yoritilsa, pedagogika nazariyasi va tarixi, umumiy psixologiyaga doir zamonaviy nazariyalarni bilishi, mustaqil, aniq fikrlar asosida muammolarga ijodiy yondashgan holda yoritilsa, javobda mantiqiy yaxlitlikka erishilgan boʻlsa, oʻzlashtirish koʻrsatkichi 21,5-25 ball oraligʻida baholanadi.

Savolga toʻgʻri javob yozilsa, ilmiy-amaliy jihatdan asosi mantiqli yoritilgan boʻlsa, biroq bugungi taʼlim va tarbiya jarayoni yangilamishlar amaliyoti bilan bogʻlashda ayrim noaniqliklarga yoʻl qoʻyilgan boʻlsa, oʻzlashtirish koʻrsatkichi 21-18 ball oraligʻida baholanadi.

Savolga asosan toʻgʻri javob yozilsa, biroq qoʻyilgan masalaning mohiyati, mazmuni, natijalari yuzaki yoritilsa, fikr-mushohada bayonida tarqoqlik kuzatilsa, uzlashtirish kussatkichi 17,5-14 ball oraligʻida baholanadi.

Savolga javoblar notoʻgʻri yozilsa, oʻquv adabiyotidan soʻzma-soʻz koʻchirilgan boʻlsa yoki savollarga, umuman, javob yozilmagan boʻlsa, oʻzlashtirish koʻrsatkichi 0-13,5 ball oraligʻida baholanadi.

kr.	umumiy ball	baho	Bakalavr talabasining bilim darajasi	xususiy ball
1	21,5-25	A'lo (86-100)	Qoʻyilgan savollar mazmuan aniq yoritilib, siyosiy islohotlar va jarayonlarning mazmun-mohiyati toʻliq ochib byerilgan.	8-8,5
			Oʻzbyekistonda taʼlim va tarbiya sohasidagi	7-7,5

			islohdar tahlili va ularning amaliy samaralari, natijalari va hayotga tatbiq etilishi bo'yicha mustaqil, ijodiy fikr mavjudligi. Javoblarda mantiqiy yaxlitlikka erishilgan va tushunli xulosalar qilingan. Imlo va stilistik xatolarga yo'l quyilmagan.	1,5-2,5
2	18-21	Yaxshi (71-85)	Javob to'g'ri yozilgan, unda siyosiy bilimlar asosi yoritilgan, ammo sana va sonlarda chalkashliklarga yo'l qo'yilgan. Javobda talabning mustaqil mushohada yuritish qobiliyati seziladi. Ijodiy yondashuv mavjud. Talaba muammoni tahlil qilish qobiliyati ega.	5,5-6 3,5-4 3-4
3	14-17,5	Qoniqarli (55-70)	Savolga javobda masalaning mohiyatini tushinilgan, ammo mazmun va natijalar yuzaki yoritilgan. Fikrlar bayonida tarqoqlik kuzatiladi. Javoblarda mantiqiylik tamoyili buzilgan. Tasavvurga ega, lekin tahlil etarli emas.	4-4,5 3-4 2-3
4	0-13,5 gacha	Qoniqarsiz (0-54)	Savol bo'yicha aniq tasavvurga ega emas. Umuman javob yozilmagan. Noto'g'ri javob va ma'lumot berilgan. O'quv adabiyotidan aytan so'zma-so'z ko'chirilgan.	0-13,5

ISLOM TARIXI FANINING ASOSIY QISMI

ISLOM TARIXI FANINING MAQSADI VA VAZIFALARI

Fanning maqsad va vazifalari: "Islom tarixi" fani talabalarni nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, ta'rixiy hodisa va jarayonlarga uslubiy yondashuv hamda ilmiy dalilovchilikni shakllantirish vazifalarini bajaradi. Islomiy qadriyatlar tizimiga xos xususiyatlarini, ularning ijtimoiy-ta'rixiy o'zgaruvchan xarakterini va tivojlanish tendensiyalarini haqida bilimlarni oshirib boradi.

IKKINCHI DARAJADAN UZMATTNING BIRLASHISHI.

35 xizmatkorning ilmiy xazratlari Usmon ibn Afffon rozilyalohu anhu yuldirilganidan keyin, xalifalik Amr ibn Abu Tolib rozilyalohu anhu-ga utdi. Judda kuni sa'xobalar uniga bay'at qilindi, biroq ba'zi sa'xobalar xazratlari Usmon rozilyalohu anhu-ni ulimiga sa'bab bulgan jinnotchilarga jazvo berilmaganicha bay'at qilishni istamadilar. Usmon rozilyalohu anhu-ni kotiplariga jazvo taylab kilyatganlar orasida Muoviy rozilyalohu anhu ham bor edi. Usha vaqt u Shomda volini edi. Modomiki, u xazratlari Usmon rozilyalohu anhu-ga karindon ham edi. U Angli rozilyalohu anhu-ni eng birinchi vazifasi aybdorlarni jazvolashi kerak, deb xisobladilar.

ABDUL MALIK IBN MARVON VA VALID IBN ABDUL MALIK.

Eselsangiz, Amir Muoviy xalifalikning Imom Hasan xalifa deb eytirof etgan shirkli kismi chegaralaridan ham tashkari chikaman, deb azmu karor qilgan edi. Uzaro urush boshlangan ketgich xavfi judda yekinlashib kolangida Imom Hasan uz davozimlari-dan voz kesingcha karor qiladilar.

MOVAROUNNAHRGA ISLOM DININING KIRIB KELISHI VA

UNING ILK TAYLIMOTLARI.

Tarixiy manbalarda hozirgi Uzbekiston xududlari VII asrdan boshlab Movarounnahr nomi bilan tilga olinadi. Bu atamanning kuni chikishi bevosita islom dinining bu ulkaga kirib kelishi bilan bogliq. Movarounnahr atamasi "Darfning narini tomoni" ma'nosi anglatadi. Darf-dan murad ucha davrlari Jayhul, yani hozirgi Amudary nazarda tutiladi. Movarounnahr atamasi-ga bulgan ipora ilk bor Umar (r.a.)ning Ahnaf]]]]ga iydilgan maqtubida uchraydi.

UMAVIYLAR XALIFALIGI (660-750).

Shom Umavii xalifaligi etting asrdan kurindin (x. 40/м. 660), sakkiyinch asrdan iynkoldin (x. 132/м. 750). Tukson iynl yashdi. Bu davr ichida un turk xalifa keldi. Shom Umavii xalifaligini kurgan Muoviy buldi. Shom volinisi Muoviy bilan turting xalifa Amr ibn Abu Tolib rozilyalohu anhu

ўрғаларда узоқ ва қовчи урушлардан кейини тўзиган бнр бнгим ила Ислом халфидаги Кўфа ва Шом халфидагида бўлини (х. 40 х. 660). Шу сулх билан Шом Умарий халфидаги барло эглиги хисоб. Айни пайтда Хулафони Рошидаи давронинг давони бўлган Кўфа халфидаги хам кшар эли.

АББОСИЙЛАР СУЎЛОАСИ.

Аббосийлар – Пайгамбарнинг Муҳаммад солталлоху алайхи ва солтавлит амаллари Аббос рошидаи тоху ануто нисбат бериладиган, (132-656 хж. 750-1258 мш) йилларда халфидаги қилган Умарийлардан кейинги сулола. Бу дар мобайнида исломий империя ку-кудрат, шон-шавкатга юксак даражада кўтарилди. (130-хж. 748-мш) йилда Хурросонда Абу Муслим Хурросий махфия ташкилот оини борити напжасига, Аббосийларнинг қўчолови бошланди.

АББОСИЙЛАР ХАЛИФАЛИГИДА ИЧКИ ВА ТАШКИ ИЛДИЙЛАРНИНГ КУЧАЙИШИ. ТАНАЗЗУЛ ДАВРИ.

Аббосий давлати Ироқда Абу Муслим икитилоли ила курилди. Муъту икитилоли ила йиқилди. Беш аср ешадди. Биринчи Аббосий халифаси Абул Аббос Абдуллох эли охириги халифаси эса Муътазилбиллох бўлди. Уттиз етти халифа келди. Икки даврни бошлан кечирди: куфўзли хўқалдорлар, ожиз хўқалдорлар, Икк даврни етти хўқалдори кўдратли эли.

МАМЛУК СУЎТОНЛИГИ. (1250-1517)

Мамлуқлар арабча «Мамлюк» қалтмасидан олинган бўлиб, унинг дувани маъноси: «қуллар» ёки «бандлар» дегандир. Бирок «Мамлюк» сўзи Ислом тарихида исломохон маъно касб этиб, «Мамлюк» деганда шунчаки қуллар эмас, балки куяли аср (замон)даги қуллар жамоваси кўзда тутилди. Мамлуқлар кассетни ўрганишга кириссак, бироз орката, яъни хижрий 198-213 йиллар Аббосийларнинг машхур халифаси Мамун ва ундан сўнг 218-227 йиллар халифа бўлган унинг укаси Муътазим замонларига қайтишимиз лозим бўлади.

СОМОНИЙЛАР, ҒАЗНАВИЙЛАР, САЎЖУКЧИЙЛАР, ҚОРАХОНИЙЛАР ХАМИДА ХОРАЗМШОХЛАР ДАВЛАТИ ВА ХУЖУКДАРИ ТАРИХИ.

IX асрда Урта Осиё хулудлига хали хам араблар хўқамронлиги давом етарди. Аммо эрк ва хурлик сингари олижаноб тарихий анъаналарга содик бўлган эабо-ажололарнинг араб фотихларига карши курашни бир дақиқа бўлса-да тўхтамадилар ва мустакки марказлашган давлат барпо қилишга интилидилар. Бу ҳарат араб фотихларини хар доим тахлика ва кўрқув остида саклаб турди. Улар жойлардаги хато ўзларидан чиккан хўқамдорларга хам шуъба билан қарар ва ишонмас эдилар.

ТУВНИЙЛАР, ИХШИДИЙЛАР ВА САЎЖУКЧИЙЛАР, АНДАЛУСИЯ ХАЛИФАЛИГИ.

Аббосийлар халфидаги даврда асли бўхоролик Амхад ибн Тулуи оинаси Мисрда мустакки давлат барпо этиб, 868 (254 хижрий) йили Тулуни давлатига асос солди. Бу оина Мисрда ўттиз саккиз йил хўқамронлик қилди. Бу йиллар Миср тарихида ёрқин из қолдирган давр хисобланади.

Ибн Тулуи ўткир нисбатчи, мохир рахбар, харбий соҳада хам билангон мутахассис эли. У бошқарган йиллар Мисрда тинчлик ва осойишталик барқарор бўлди, одамлар хотиржам ва тўж хаёт кечирилди. У деҳқончилик соҳасига алоҳида эътибор қаратди, янги йўллар курилди. Шахар атрофи девор билан ўралди, хўсуван, "Ақал хасийна" қалъаси курилди.

САЎБ ЮРИШЛАРИ ВА САЎХИДДИН АЙНОБИЙ

Арабистон хулудидан ташқарига чикшида араблар икки халк – Фарб насронийлари ва Форс зардуштиийлари билан жанг қилишга мажбур бўлган эдилар. Кейинроқ шарқий хиндлар билан олишувга тўри келди. Бу халкларнинг биринчи гуруҳи мусулмонлар билан жууда кўп муштаракликка эга эли. Насронийлар Византия империясидан анча нарсаларни кабул қилиб олганлиқлари сингари араблар хам романилар ва юнонилар тафаккури меросини ўзлаштириллар.

ИРОК ВА СУРИЯ САЎЖУКЧИЙЛАР ХУҚАМРОНЛИГИ ОСТИДА.

XI асрнинг биринчи ярмидаги саўжукчиийлар ҳаракати, гарчи қисман Мовароуннахр территориясида келиб чиккан бўлса хам, аммо ундан узоқ жойларда ноз берди. Бу ҳаракат билан боғлиқ воқеалар Олд ва ўрта Осиё шарқида қалта акс садаога эга бўлди.

Саўжукчиийлар ҳаракатида Саўжукнинг набиралари ака-ука Тўғрулбек ва Чағрибек Давуд хамда уларнинг алакиси Муса Ябуу бошчилиги қилар эди. Улар киник номли қалмиги туркман кабинасидан эдилар. Ака-ука саўжукчиийлар кўчманчи – туркман кабилалари устидан бошчилик қилган эдилар.

АРАБ-МУСУЛМОН ШАРҚИ ВА САЎБ ЮРИШЛАРИ ХАМИДА МИСР

АЙНОБИЙЛАР ХУҚАМРОНЛИГИ ОСТИДА.

VII асрда ташқил топиб, XIII асргача хўқам сурган Араб халфидаги инсоният тарихида чуқурроқ из қолдирган. Араб халфидаги давлат тузуми ва ўзинга хос хўсусиятларга эга бўлган хўқукчи тизими - мусулмон хўқуқи Европа, Осиё ва Шимолий Африка хулудларига тарқалган. Хўсуван, ўзбекистон хулудиди хам VIII асрдан XX асргача ислом давлатчилиги ва мусулмон хўқуқи амалда бўлган.

Мусулмон хўқуқи хозирги вақтда хам Яқин ва ўрта Шарк хамда Шимоллий Африканинг катор давлатларига маълум даражада ҳаракат қилмоқда.

VII-XV АСРЛАРДА АРАБ-МУСУЛМОН МАДАНИЯТИ.

Араб-мусулмон маданиятининг таъсири сахиб юришларидан сўнг. Салиб юришларининг Европа мамлакатлари мадания, иктимой ва иксиясодий хастеи

учун мохити нихоятга катта эканлигини илк бор буюк французъ файласуфи ва адиби Вольтер (1194-1278) таяккилаган эди. Унинг фикрича, салтб юришлари инсоният тарихида хунлар, голлар, буржуацлар, вандаллар, кейнчалик гисоният ва туркилар истилоцлари билан бир каторда туратди.

МУЪУЛАР БОСКИНИ.

Ер юзидаги Урчовни бутууа ўзгартириб юборган янги, Учинчи куч дунёга келди. У дунё харитасини тамоман ўзгартирди. Ер кураесида учинчи куч деган номни, балки хижрий VII аср бошларида оламга якка хукаррон деган номни сўзга юкюрган бу куч, Татар ёки Муъул давлати эди. Муъул давлати хижрий VII аср бошлари 602 йил ражаб ойида 1206 йил февралда ойида ташкил топди

МУЪУЛАР ТОМОНИДАН АБСОСИЙЛАР ХИЛОФАТИНИНГ

АГДАРИЛИШИ.

Багдоц шахри ўша замонда деворлар билан кўрюналган шахарларнинг эгт мустаккамия эди. Эотан, у Исом хилофатининг 5 асрдан буюн пойтахти бўлиб кетган шахар бўлиб, бу кўрюналар шуздай мустаккам хозига келювунча кичи-кича харражат ва меҳнатлар синган ва бунга неча йиллар ёки асрлар кетди бўлиб? Нахот, бу шўрнинг кўрнур кўрюниги шахар ҳам уни химок киндигини рижонидига мутожигини ақли инсонлар англамасеа? Нима ҳам дярди, ўша дамлар калифатга туруриги йилгилар нодинлаша борган экан-ди.

АМИР ТЕМУР ВА ТЕМУРИЙЛАР ДАВЛАТИ (1370-1506)

Сохибқиров Амир Темур ибн Тарагай Баходир (1336-1405) асос солган йилки ва кудратли салтанат. Дастлаб Мовароуннахр ва Хоразмда нужулга келган давлат уини 1380-1402 йиллардаги харбий юришлари нагжакасида Эрон, Ирок, Олтин ўрда, Туркия, Озарбайжон ва Хиндистоннинг шимоллий кисмигача ёйилди. У барча туркий каваларни атона салтанатга бирлаштиришини орузу килган эди.

ЭРОН САФАВИЙЛАР ДАВЛАТИНИНГ ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ

Эрон хуудда одам илк пилеогит даврдан яшайди. Эронликлар турунчадаги дастлаб калт-тукумлар Оссурия ёзма ёлорликларига келтирилган. Ми. ав. 834 йилда шох Салманасар III нинг шаркка килган юришини таисфоничи миккат ёзувларида калдий форс тилида сўзлашувчи халклар истикомат килган Парсуа мамлакати кайда утилган. Ми. ав. 3-минг йиллик бошда Эронинг жан. гербида дастлаб шахар давлатлар, кейинрок Элам давлати пайдо бўлди.

ШАЙБОВИЙЛАР, БОБУРИЙЛАР, ХОНЛИКЛАР ВА АМИРЛИК

ДАВЛАТЛАРИ.

Балхши куйи ва Сирдарёнинг куйи омакларидан то Динсир дарёсининг куйи омакларигача бўлган улкан хууда XI асрдан бошлаб Дашти Кичнок деб аталда бошлаган. XIV аср бошлариданок бу ерда манжула бўлган Жучи улуси икки

мустакки давлатга Кук ўрда ва Ок ўрдага бўлиниб кетди. XIV аср 60 йиллардан бошлаб Олтин ўрда тахти учун Ичан, Шайбон ва Тўхай Темур аюлоцлари ўргасида кураш кучайниб кетди. 1360-1380 йиллар давомига Олтин ўрда тахтга 25 хон келиб кетди.

РОССИЯ ИМПЕРИЯСИ ДАВРИДА ИСЛОМНИНГ ЖАМИЯТДА

ТУТТАН УРНИ ВА XIX АСР ОХИРИ - XX АСР БОШЛАРИДА ДИНИЙ-ФАЛСАФИЙ ВА ИЖТИМОИЙ-СИЁСИЙ ФИКР ХАМИДА ИСЛОМ

Туркистоннинг XIX аср охири, XX аср бошларидати хаёти мураккаб ижтимоий-сиёсий, маънавий вазиятга туъри кетди. XIX аср иккинчи ярмидан бошлаб Россия томонидан Туркистоннинг истило килнишини нагжакасида ўлга хаётига аянгчи ва кескин ўзгариллар солдир бўлди бошлагди. Чор Россиясининг Марказий Осиёни босиб олшига бўлган эхтиёжча, унга инебатан жадат мустамаккачилик сиёсатини юртязишча харбий-сиёсий максалди ва ижтисоллий ахроли сабаб бўлди.

XX АСРДА МУСТАМАЛКАЧИЛИККА ҚАРШИ МИЛЛИЙ-ОЗОДЛИК

ХАРАКАТЛАРИДА ДИНИЙ ИСЛОХОТЧИЛИК ГОЪЛАРИНИНГ

АХАМИЯТИ.

Ўлкада XIX асрнинг иккинчи ярмига келиб чор Россиясининг мустамаккачилик, удуъ давлатчилик, шонинистик сиёсати махаллий ехолдини миллий отодлик харакатлари бошланиница асосий сабаб бўлди.

Тарихий малюбаларда, архив хужжатларида чор Россияси кўпинларининг ўрта Осиё хуудунга кириб келиши билан, унга қарши халк озодлик харакатлари бошланганлиги ва бу чор хукуматининг агаринишита, колаверса мустакилликка урипалимизга келар давом этганини хакидиги малюмуотлар берилди.

XX АСРДА ҒАРБ ВА ШАРҚ МАМЛАКАТЛАРИДА ИСЛОМ ДИНИГА

НИСБАТАН ОЛИБ БОРИЛГАН СИЁСАТНИНГ ОҚИБАТЛАРИ.

Мусулмон дунёсининг улкан хуудларига яшовчи халклар - Марказий Осиё ҳам унинг бир бўлган бўлган - кўп асрлар давомига кални сиёсий ва икисоллий, маданий ва маънавий алока килиб келган маълум. Шаркнинг ингор тамалдунгари - цивилизациялари (бунга мусулмон тамалдунгари ҳам кирди) - кўп асрлик тарихи мобайнида аюлотат, ахлоқ, багрякчилиги, хайрихошлик, меҳнатсеварлик, халоллик, ўларо хурмат, салокат ва б. умумбошларий калдривларни асраб-авайлаб келган.

ЎРТА ОСИЁ ВА КОЗОГИСТОН МУСУЛМОНЛАРИ ДИНИЙ ИДЮРАСИ

(САДУМДИНИНГ ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ ВА ФАОЛИЯТИ)

Ўзбекистон мусулмонларига рахбарлик килувчи диний ташкилот 1943 йил 20 октябрда Тошкентда бўлиб ўтган ўрта Осиё ва Козогистон мусулмонлари курултойида ташкис этилган. Харвати Имом мажмуаси таркибига кирди.

Дастгаб Шахк Эмом Бобохов ибн Абдулжакирхон ҳовлицидга иш бошлаган.
1956 йилдан Бароқхон мадрасасида филология тюркчадан. 1992 йилдан
Монароуннахр мусулмонларни тазоирати, дуб юртингилган.

ISLOM MANBASHUNOSLIGI FANINING ASOSIY QISMI

MANBASHUNOSLIK FANINING MAQSAD VA VAZIFALARI.

Manbashunoslik fani talabalarda ushbu fan sohasi to'g'risida umumiy tushuncha hosil qilish va ularda tarixiy, adabiy, dinshunoslik, islomshunoslik va boshqa fan sohalariга oid manbalar asosida O'zbekiston tarixini mustaqil o'rganish maqsadini hosil qilishdan iborat. Ma'lumki, tarixiy manbalar insoniyat tarixi, tarixiy sana va voqealar, shaxslar haqida ma'lumot beradi, adabiy manbalarga shoir, yozuvchilar, ularning turli jamlardagi adabiy asarlari haqidagi ma'lumotlar kiritilgan. Manbashunoslik fani esa marbaniy yaratilishining tarixiy vaziyati, sharoiti, muallifi, uning shaxsiyati va shu kabi qator omillarni ham o'rganadi.

ISLOM MANBASHUNOSLIGI VA UNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Islom manbashunosligida Qur'on, hadis, fiqh, aqida, tasavvuf, mantiq, balog'at manbalarini har tomonlama tavsif va tahlil qilinadi. Fandagi mavjud barcha soha va yo'nalishlarni, tarixiy muqoi nazardan manbashunoslik asoslarini o'rganish mumkin. Islom manbashunosligi fanini o'rganishdan maqsad talabalarda ushbu fan sohasi to'g'risida umumiy tushuncha hosil qilish va ularda islom dini, tarixi va ta'limotini o'rganishda asos bo'lib xizmat qiladigan manbalar xususida ma'lumotlar berishdan iborat. Islom manbalarining katta muddatli tarixiy davr va jarayonlarda yaratilgan barcha yozma merosi qo'lyozma hamda bosma nusxalarda davrinizga qadar yetib kelgan.

JOHILYA DAVRI MANBALARI TAHLILI.

Johilya davri manbalaridan arablarning qadimgi hamda ilk islom davridagi ilmiy, iqtisodiy, madaniy va maishiy hayoti haqida batafsil ma'lumot olish mumkin. Mazkur manbalar jamlanish muqoi nazardan keyinroq kitobat qilingan bo'lsa-da, ularda ilk islom davri bilan birga arablarning qadimgi tarixi uzviy bog'langan holda yoritilgan. Johilya davri chiqar ilmiy ma'lumotlar bera oladigan arablarning qadimgi jami hisoblangan "Mualliqot"lar, Abu-l-Faraj Istahoniyning "Kitabul-ag'omy", Ahmad Zakiyning «Kitabu-l-asmom»asarlari manbalardan hisoblanadi.

QUR'ONI KARIM ISLOM MANBASHUNOSLIGINING ASOSIY MANBASI.

Qur'oni karim islom ta'limotining asosiy manbai sifatida ilmiy ahamiyatiga ega. Ma'lumki, Qur'on 610 yili Muhammad (s.a.v.) 40 yoshga kirganda nozili bo'la boshlagan. Qur'onning jamlanishi ilk davrda uch bosqichda amalga oshirilgan: Birinchi bosqich: Muhammad (s.a.v.) hayotlik chog'ida Qur'on oyat va suratlari teri, xurmo daraxti po'stlog'i, tosh, suyak kabi narsalarga yozilgan. Makka davridanroq Qur'on sahifalar va turli ashyolarga yozib borilgani qayd etilgan rivoyatlar mavjud. Ikkinchi bosqich: Yamoma jangidan keyin Umar ibn Xatobning taklifiга ko'ra Abu Bakr buyrug'i bilan Zayd ibn Sobit Qur'on matnini sahifalarga yozib jamlaydi. Uchinchi bosqich: Xalifa Usmon Zayd ibn Sobit va bir nechta sahobalarga Qur'onni jamlashni topshiradi.

TAFSIRLAR ISLOM MANBASHUNOSLIGI MANBASI SIFATIDA

Oyatlarni sharhlash, ularni tafsir qilish islom dinining ilk davridan beri eng dolzarb masalalardan biri bo'lib kelgan. Shu sababli dastlab, Muhammad payg'ambarning o'zlari oyatlarni sharhlab berganlar. Tafsir ilmi diniy ilmlar ichida mo'tabar sanalib keelingan hamda mufasssir, mutakallim, faqih, muhaddis kabi ko'plab olimlar tomonidan puxta o'rganilgan. Tafsir (ko'pligi tafasir) so'zi arabcha, «farsan» fe'llining o'zagidan olingan bo'lib, lug'atda «izohlamoq», «bayon etmoq», «yoritmoq» ma'nolarini beradi. Lekin isitlohd «tafsir» Qur'on dan ko'zlangan maqsadni inson o'z aqli darajasida tushunib, boshqalarga ham tushuntirib berishi, deb ta'riflangan.

HADIS TO'PLAMLARI ISLOM MANBASHUNOSLIGI MANBALARI SIFATIDA

Islom dini ta'limoti shakllanishida Qur'on dan so'ng Payg'ambar (s.a.v.) ning sunnatlari ham muhim o'rin tutadi. Islom diniy-ma'rifiy, ilmiy-madaniy, ijtimoiy-siyosiy hatto, kundalik maishiy sohalarda qadriyatlar tizimi, qonun-qoidalar me'yorlari sifatida Qur'oni karim va hadis bilan tartibga solib borilgan. Hadis ilmi tarixida sahobiyalar davri tugab, tobe'iyalar davrining o'talariga, ya'ni hijriy yuzinchi yillarga kelib hadislarini yozish va to'plash boshlanganligi asoslangan.

II hijriy asrda hadis fiqh ilmining bir bo'laki sifatida o'rganilgan bo'lsa, III asrga kelib, alohida soha bo'lib ajralib chiqdi va mustahkkan asosga ega bo'lgan mustaqil ilm sifatida qator topdi.

SIYRALAR ISLOM MANBASHUNOSLIGINING MUHIM MANBALARI.

Payg'ambar Muhammad (s.a.v.) hayotlari va payg'ambarlik faoliyatlari tarixini o'zida aks ettirgan asarlar dastlabki ikki xitriy asr mubaynida «Mag'oziy an-nabiy», «Mag'oziy Rasululloh» (Payg'ambar g'azotlari) nomi bilan yuritilgan. Bu nom ostida yozilgan asarlar talaygina bo'lib, ulardan Ibn Uqba (v. 141/759), Ibn Is'hoq al-Mutahhijiy (v. 151/768), Abu Urya al-Kufiy (v.153/770) Abdulloh Muhammad ibn Umar al-Voqidiylar (v. 207/823) asarlarini tilga olish lozim.

KALOM ILMI MANBALARI TASHLIL

Kalom ilmiga mo'taziliy va mazhabii olimlari tomonidan asos solingan. Ushbu mazhab gano'hi kabira qilgan kishining hukmi haqidagi ixtilof tufayli yuzaga kelgan. Kalom ilmi borasida yozilgan asarlar sirasiga Abu Mansur Moturudiyning «Kitob at-tavhid» asari ham kiradi. Ushbu asar kalom tarixini yoritishda muhim manba hisoblanganligi sababli tadqiqotchilar unga alohida e'tibor bilan qaraydilar. «Kitob at-tavhid» islom madaniyatidagi ilohiyot ta'limotining qadimiyatidan hisoblanadi.

Islom dunyosiga keng tarqalgan kalom maktablardan biri ash'ariy va hisoblanadi. Ushbu mazhabning asoschisi Abul Hasan ibn Ismoil Ash'ariy (v.330/941) bo'lib, ahi sunna va-l-jama'a aqidasi bo'yicha "Ibna an usulid-diyana", "Kitob al-juma", "Istisomul-xavz fi-ilmil-kalom", "Maqolatul-islomiyuin va ixtiloful musolhin" asarlarini yozgan.

FIQH ASARLARINING ISLOM MANBASHUNOSLIGIDA TUTGAN

O'RNI

«Fiqh»ni birinchi bo'lib Abu Hanifa Nu'mon ibn Sobir «Fiqh har bir mukallaf kishining o'z foydasiga va zarariga bo'lgan narsalar haqidagi shariat hukmlarini bilib olishdan iborat» deb ta'riflagan. Ibn Xaldun «al-Muqaddima»da ta'kidlashicha, Abu Zayd Dabusiyy ushbu mavzuda (usul mavzusida) yozgan kitob eng muhim asarlardan biri hisoblanadi. Shuningdek, keyinroq Sadr ush-sharia Ikkinchi Ubaydullo ibn Mas'ud yozgan «Tanqih ul-usul» nomli kitob va uning ustidan yozgan «at-Tavzih» nomli sharti katta e'tibor va ilmiy ahamiyat kasb etib kelgan.

Muhammad ibn Ali ibn Ismoil Qafl Shoshiy (905986) o'z davrining mashhur kishisi, faqih, muhaddis, mufassis, usuliy, adib va shoir bo'lib, ko'p asarlar yozgan. «Usul ul-fiqh» va «Shari' ur-risola» nomli asarlari katta shuhrat qozongan.

TASAVVUF MANBALARINING TASHLIL

Tasavvuf manbalarini tahlil etadigan bo'lsak, Kalo'bodiyning (v. 990) "at-Taarruf", Muxosibiyning "ar-Riyaz l-muxukjiliah"; Makkinning "Kut al-kulub", Abu'l Hasan Xujairiyning (v. 1073) "Kashf al-makxub" (foris tilida); Abu Xomid Fazo'liyning (v. 1111) "Ikh' ul-umiddin"; Suhrawardiyning "Avorif al-maoriyf"; Ahmad Sирхидийнинг (1564-1624) "Maqtubot", Abdulloh Ansoriyning (v. 1089) "Manozil as-soriy" asarlarini keltingiz o'tishimiz o'rinlidir.

TARIXIY ASARLAR ISLOM TARIXI VA MANBASHUNOSLIGI MANBASI SIFATIDA

Tarixiy asarlar islom manbashunosligida katta ahamiyatga ega bo'lgan manbalar turkumi sanaladi. Barcha manbalar singari ular mazmun va tarkib jihatdan an'anaviy shaklga ega. Qomusiy olim Abu Rayhon Beruniy (973-1048) qalamlig'a mansub «Osorul-fodiyah» asari dinshunoslik, islomshunoslik sohalari bo'yicha nodir qimmatli manba sanaladi. Unda qadimgi O'rta Osiyo, Yunon, Eron, Hind, nasroniy, yahudiy va boshqa xalqlarning islomiyatga bo'lgan tarixi, urf-odatlari, bayramlari va asosan vaqtni hisoblash, taqvim-xronologiya to'g'risida mukammal ma'lumot beradi.

Abul-Abbos Ahmad ibn Abu Ya'qub ibn Ja'far ibn Yahb ibn Yadh Kotib Abbosiy Ya'qubiyning "Kitobul-hudud" asarida arablar qo'l ostidagi mamlakatlarning geografik holati, yirik shaharlar va qal'alari, aholisi va ularning asosiy mashg'uloti, urf-odatlari, o'sha mamlakatdan olinadigan xitrojniing umumiyy miqdori haqida qimmatli ma'lumotlar keltiriladi.

TAZKIRA VA MANOQIBLARINING MANBASHUNOSLIGIDA TUTGAN O'RNI.

TUTGAN O'RNI.

Tarix sohasida turli davrlardagi shaxslar va ijod ahlining hayoti va tarixini o'rganishda tazkiralardan umumiyy foydalanib kelinmoqda. Tazkiralarning tahlili shuni ko'rsatadiki, ular orqali nafiqat madaniy hayot, balki davr ruhini ham baholash mumkin. Ular orasida hulkmdorlarning topshirig'i va homiyligida yaratilgani yoki shaxsiy tashabbus asosida avvalgi tazkiralarni davom ettirish yoki to'ldirish maqsadida yozilgani ham mavjud. Tazkiralarni asosan shoirlar, xalqotlar, tarixchilar yozgan va XX asrning o'rta qismigacha davom etgan.

МАНТИҚИЛИК МАНБАЛАРИ

Qadimgi Gʻarbiyda shakllangan mantiq ilmi Oʻrta asrlarda yangi mazmun bilan boyitildi. X-XI asrlarda Sharq mamlakatlarida xususan, Oʻrta Osiyoda falsafiy va mantiqiy taʼlimotlarning rivojlanishiga qadimgi yunon, xind mutafakkirlari asarlarining koʻrib qarima qilinishi ijobiy taʼsir koʻrsatadi.

Mantiq masalalarini keng va izchil tadqiq etgan mutafakkir Al-Forobiy (873-950)dir. Forobiy asarlarining katta qismi falsafa va mantiq ilmi oʻridir. X asrga kelib Abu Abdulloh al-Xorazmiyning "Mafoih-al-ulum" (Ilmlar kalitlari) asaridagi fanlar klassifikatsiyasida mantiq ilimga alohida oʻrin berilgan.

ADABIY MANBALAR MANBASHUNOSLIK MANBASASI SIFATIDA

Sharq mumtoz adabiyoti namoyandalariining asarlari, jumladan, Saʼdiy Sheroziyning 1636 yilda koʻchirilgan "Kulliyot"i, Abdurrahmon Jomiyning "Tuhfat ul-abho" asarining 1578 yilda taʼliqligi nodir qoʻlyozma nusxasi, Nizomiy Garjiyning "Maxzan ul-asror" (XVI), Husrav Dehlayyning "Xamsa" (1575) asarlari nusxasi, shuningdek, Figʻoniy, Nozim Hiraviy, Abdulloh Xotifiy, Husayn al-Koshifiy, Temurshoh Afgʻoniy va boshqa shoir hamda adiblarning nodir qoʻlyozmalari adabiy manba sifatida islom manbashunosligida oʻziga xos mavqega ega.

ODOB-AXLOQQA OID ASARLAR

Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Najmiddin Kubro, Muhammad Porso, Abdurrahmon Jomiy va boshqa mutafakkir allomalariimizning oʻnlab asarlarida odo-axloqning goʻzal namunalari koʻrish mumkin. Jumladan,

1. Imom Buxoriyning "Al-Adab al-mufrad" hadislar toʻplami
2. Abu-Lays as-Samarqandiyning "Tahbeh ul-gʻoʻlim"
3. Imom Gʻazzoliyning "Mukoshafat ul-qulub"
4. Ahmad Yuznakiyning "Nihbat ul-haqoyiq"
5. Abu Hafis Nasafiyning «Kitob al-xutab al-jiyod li-jumʼa val-aʼyud» («Jumʼa va yud uchun sara xutbalari»),
6. Tafazzoliyning "Odob ul-munozara" ("Munozara olib borish koʻidalarini"),
7. Navoiy (Majolis un-nafois) asarlarida yuksak insoniy fazilalar taʼrifi berilgan.

FOYDALANILGAN ADAVIYOTLAR ROʻXHATI:

1. Islom tarixi. Darshik A. Xasanov va boshqalar. – T.: Toshkent islom univ. nashri. 2008.
2. Zohidov Q. Islom tarixi (Xalifo roshidin davri – 632-661 yillar). Oʻquv qoʻllama. – T.: Toshkent islom univ. nashri. 2013.
3. Ali-zade Aylidin Arif ogli. Xronika musulmanlik davlati. – M.: UMDA, 2007.
4. Boshovort K. Musulmon sulolalari. – T.: Fan, 2007.
5. Vasiliev I. Istoriya religiiy Vostoka. – Moskva, 1999.
6. Vokhidov Sh., Kodirov A. Sharhning mashhur sulolalari. – T.: Akademnashr, 2013.
7. Zhuravskiy A. Xristianstvo i islam. – Moskva, 1991.
8. Ibrohimov N. Ibn Battuta va uning oʻrta Osiyoga saʼxati. – T.: // "Sharh mashhali" jurnali: 1993.
9. Istoriya religiiy narodov (Sentralʼnoy Azii. (v soavtorov). – T.: 2006.
10. Ibn Xitmon al-Mavofiriy, Abdulmalik. As-sifra an-nabaviyya. Birinchi jild. 1-2 kitoblari. (Pajambar (a.s.)ning tarix va xatʼ iylari. – T.: Sharh, 2011.
11. Ibn Xitmon al-Mavofiriy, Abdulmalik. As-sifra an-nabaviyya. Ikkinchi jild. III-IV kitob. (Pajambar (a.s.)ning tarix va xatʼ iylari. – T.: Sharh, 2011.
12. Shahardarzoada Axmad Xilmi. Tarixi Islom. 2-jild. 415-66t.
13. Zubdatur kisas. 1-jild. 404-66t.
14. Axmad Xilmi. Tarixi Islom. 2-jild. 513-66t.
15. Tarix Kurumi. oʻrta asr tarixi. 11-jild. 154-66t.
16. Axmad Rafik. Katga tarixi umumiyy. 5-jild. 222-66t.
17. Kisvasi Anbiy. 7-jild. 114-66t.
18. Miryotul nbar. 6-jild. 358-66t.
19. Ali Rashid tarixi. Umumiyy tarix. 2-jild. 279-66t.
20. Asri Saodat. 8-jild. 35-66t.
21. B. Akmedov. oʻzbekiston tarixi manbalari. – Toshkent: "oʻquvchi". 2001. B. 7-14.
22. Islom manbashunosligi. oʻquv kullama. Tuzuvchilar: Z. Islomov, A. Soliev. – T.: TIU, 2013.
23. A. Madarimov, I. Fuzalglova. Manbashunoslik. Darshik. – T.: oʻzbekiston faylasufi tarixi milliy jamiat, 2008.
24. Sobranie vostochnyx rukopisey Akademii nauk Respubliki

- Ўзбекистан. Иероним. Составители Д. Ю. Юсупова, Р. П. Джалилова. –Ташкент: “Фан”, 1998. – С. 3-7.
25. Рукописная книга в культуре народов Востока. Книга первая.- Москва: «Наука», 1987.-С.5-17.
 26. Абду Абдуллох Муҳаммад ибн Исмоил Бухорий Сахих. т. I-IV. Тошкент. Қоғозгар Бош таҳририяти. 1997.
 27. Абду Исо Муҳаммад Термизий Сунани Термизий I. Тошкент. Адолат. 1999.
 28. Абду Абдуллох Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорӣ ал-Жомӣ ас-сахих (испонларги тўплам): 4 жилдди. – Т.: Қоғозгар бош таҳририяти, 1991-1999.
 29. Абду Абдуллох Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорӣ Ал-Адаб ал-муфррд. – Т.: Ўзбекистон. 1990. – 197 б.
 30. Шамовли Муҳаммадига. Тошкент. 1991.
 31. Сунани Термизий Тошкент, 1999.
 32. Абду Абдуллох Муҳаммад ибн Исмоил ал-Бухорӣ Сахих ал-Бухорӣ: 2 жилдди. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2008.
 33. Бабдуханов Ш. Великие мухаддисы о мире и дружбе между народами. Ташкент. 2000.
 34. Абду-Фараж Исфахонӣ Китабул-ағони т.1-XX. Байрут. 1955.
 35. Фролова Е. Ранний ислам. Наука и религия. М.: 1971. № 10.
 36. Хасанов А. Макка ва Мадина тарихи. –Т.: 1992.
 37. Хасанов А. Қалъиги Арабистон ва илм ислом. Жоҳилият асри. –Т.: 2001.
 38. Аҳмад Заки “Китобул-ағном ан Хушом ибн Муҳаммад ал-Қалбӣ”. Коҳира. 1924.
 39. Қуръони қарим маъноларининг таржима ва тафсири. Абдулазиз Мансуров. ПИУ нашриёт-матбаа бирдашмаси. 2010.
 40. Қуръони қарим (Ўзбекча изоҳли таржима). Таржима муаллифи Аллоуддин Мансур. –Т.:1992.
 41. Остроумов Н. Исламовеждение. –Т.: 1912.

QO'SHIMCHA ADAVIYOTLAR

1. Neneşkan, Tom. Suni's Alawites are secretive, unorthodox sect, Reuters (23 December 2011).
2. Исмоил Хакки Измирли. Хикмати ташриъ. 22-бет.
3. Шарп Сенёбос. Умумий тарих. Али Раҳод таржимаси. 2-ж., 279 - б.
4. Комиллов Н. Тасаввуф. Т.: Ўзбекистон, 2009.
5. Жузжоний А. Тасаввуф ва инсон. Т.: Адолат, 2001.

6. Болтабоев Х. Ислам тасаввуфи манбалари. Т.: Ўқитувчи, 2005.
7. Усмон Турар. Тасаввуф тарихи. Т.: Истиқлол, 1999.
8. Ислам тасаввуфи манбалари, Тошкент, 2010.
9. Т.С.Сайдиқулон. Ўрта Осиё халқлари тарихининг тарихнавислигиндан пайдаланар. –Тошкент: “Ўқитувчи”, 1993. –Б. 3-9.
10. Собрание восточных рукописей Академии наук Республики Узбекистан. История. Составители Д.Ю.Юсупова, Р.П.Джалилова. –Ташкент: “Фан”, 1998. –С. 3-7.
11. Рукописная книга в культуре народов Востока. Книга первая. - Москва: “Наука”, 1987.-С. 5-17.
12. Марказий Осиё тарихи: манбаънослик ва тарихнавислик изланишлари. 2-илмий тўплам. Тошкент. 2010.
13. Махмуд Замахшарий “Китоб ал-Унмузжаж”, Дарул маърифат. 1998.
14. Усмон ибн Умар ал-Мавруф Ибн ал-Ҳожиб, “Кофия фин-наҳя”.
15. Шарҳлар: “Фавоид аз-зейнийя”, “ал-Хиндия”, “Асокилдин”, “ар-Разийй”.
16. Абдукайном Хикматов. Наҳв дарслиги. 2001ч.
17. Абдурахмон Жомий “Шарҳ Мулта Жомий”. Хошиялар: “Абдулҳаким”, “Исмагуллоҳ”, “Охунди шайх”, “Мавлоно Обид”, “Шамсиддин”, “Мавлоно Содик”, “Абдулғофур”.
18. Жағлолидин Муҳаммад ибн Абдурахмон Қазвини Таглисул-мифтах.
19. Алмактабат ул-асрийй. Байру. 2000.
20. Али Муҳаммад Хасан. Асрор ул-баён. коҳира 2005.
21. Шарифов З. Бағоят фанидан мавруздалар матни. –Т.: Мовароуннаҳр, 2002.
22. Абдул-Ҳаким Хасан Назъая. Ал-Манор, Ал-Азхар. Минер. 1991
23. Хрестоматия по исламу. Перевод с арабского, введ. и примеч. -М.: Наука.
24. Издательская фирма «Восточная литература», 1994.
25. Андреев И. Д. Диялетическая логика. Учебное пособие, - М.: 1985.
26. Маковельский А. О. История логики. -М.: Недра, 1967
27. Назаров Қ. Билгиш фалсафаси. – Т., 2005.
28. Попов. П. С. История логики Нового времени.
29. Сафарбоев М. Мантик. -Урганч, 2007.
30. Степанова О. И. История логики ЎЗМУ-2005.
31. Жузжий Зайдон “Одоб ал-луғат ал-арабийя” китоби (4 жузда, Коҳира Матбаа ал-Хилол, 1913-14)
32. Исо Фаттух “Адабиёт арабиёт (сияр ва диросот) ” асари (Дамашк,

- 1994)
33. Оқуғ ар-Хаманин "Иршод ар-арнб ила маърифат ар-аднб" (Мўъскам дундаб) асарн (7 жўз. Мирр, 1908-1925);
 34. Мўхаммад Мўхаммад Абдулфаттох "Ашҳар машоҳир удабб аш-нарк" (2 жўзга, Мирр).

АХБОРОТ МАНБАЛАРИ

1. www.ziyoue.com/uz/
2. www.edu.uz/
3. www.kitobxon.uz/
4. www.fyat.uz/
5. www.mirkniq.ru/

НСЛОМ ТАРИХИ ФАНИДАН ТАВСИҲА ЕТИЛАДИГАН САВОЛЛАР

1. Nechanchi yili musulmonlar bita xalifa ostida birlashdi?
2. Abbosiylar hukmronlik qilgan davrda qariyb ellik yil mobaynida davlatni idora qilishning ma'sul lavozimlari kimning qo'liga bo'lgan?
3. Jamoat yilida qanday voqealar bo'lib o'tidi?
4. Tohiriyalar Xurosonning yirik oqsoyak yer egalariidan bo'lib, bu sulolaning asoschisi kim edi?
5. Fitnalari haqida qanday hadislar bor?
6. VIII asrning 80-yillarida Murgana muxlislari ko'proq yashiringan edilar. Qo'zg'olonni har galgidek turklar yana qo'llab-quvvatladilar. qo'zg'olonchilar qayerni egallashgan?
7. Imom Husaynning Karbaloga yetishi va o'ldirilish voqecasi haqida nima bilasiz?
8. Hozirgi O'zbekistonning shimoliy chegaralariga yaqin viloyatlarida asosan ko'chmanchi qaysi qabilalari yashagan?
9. Muoviyaning siyosati va islohatlari nimadan iborat edi?
10. Ko'chmanchi turk qabilalari XIX asrning birinchi yarmida Yalayo ibn Asad hokimlik qiluvchi Shosh (Chosh)ga nimalar uyushirganlar?
11. Umanviylarning davlat boshiga kelish sabablari?
12. Ismoil Somoniy Taroz shahridagi qaysi gasrni musulmon masjidiiga aylantirdi?
13. Abdul Malik ibn Marvon va Valid ibn Abdul Malik hukronlik davri.
14. Somoniylar davrida noiblar, askarbooshilar va amaldorlariga mukofot tariqasida butun-butun viloyatlar in'om qililib, bu «O'qta», uni olgan kishi «nima» deb atalgan?

15. Movarounnahrda islom dinining kirib kelishi va uning il ta'limotlari.
16. Davlat tuzumi bo'yicha, Somoniylar davlati markazlashgan tipik o'ra asr davlati bo'lib, boshqarish shakli monarxiya edi. Davlat boshliqlari o'zlarini «nima» deb atagan?
17. Termizda islom dinining yoyilishi haqida nima bilasiz?
18. Muhassis devoni ham bo'lib, uning vazifasi avvalo nimalarni teshirib turishga qaratilgan?
19. Buxoroda islom dinining yoyilishi haqida tushuncha bersangiz.
20. Somoniylar davlatida sud ishlari shariat qonun-go'dalariiga asoslangan edi. Sud ishlari qozilik devoni tomonidan boshqarilgan. Sud jarayoni qozikalon, qozilar, mufti, raislar tarafidan amalga oshirilgan. Viloyat qozilari kimga bo'ysungan?
21. Musulmonlarning Samarqand va So'g'dda islom dinining yoyishlari.
22. Faznaviylar davlatining paydo bo'lishi sabablaridan biri nima edi?
23. Arab musulmonlarning Xorazmga yurishi kim davrida boshlangan?
24. Armiya qo'mondonlari asosan turklardan tashkil topgan bo'lib, kelib chiqishi bo'yicha g'ulomlardan bo'lgan?
25. Movarounnahrda islom dinining kirib kelishida Qutayba ibn Musimning qanday xizmatlari bo'lgan?
26. Saljuqbekning nabiralariidan qaysilar saljuqiylar davlatini saltanat darajasiga ko'tarishda katta xizmatlar qildilar?
27. Movarounnahrda ilk islomiy ta'limotlar nimalarda iborat edi?
28. Isroil qorahoniy Ali-Tegin bilan ittifoqchi bo'lgani uchun 1025-yilda sulton Mahmud Faznaviy tomonidan asir olinib, qayerga qamoqqa yuborilgan?
29. Umar ibn Abdulaziz Xuroson va Movarounnahrda alohida e'tibor bilan qarar va doimiy tarzda mazkur hududlarning voliyalarini nima qilib turardi?
30. Saljuqiylar davlatida yemning rasmiy egasi sultondir?
31. Muhammad ibn Ismoli al-Buxoriy (194-256/810-870)ning uchinchi bobosi Bardizbax kim bo'lgan?
32. «Qoraxoniylar» so'zi qatliqlarining islomni qabul qilgan boshliqlaridan biri - kimning unvonidan kelib chiqqan?
33. Umanviylar xalifaligining barpo etilishi haqida nima bilasiz?
34. Qoshg'ardan tortib Annudaryogacha bo'lgan hamma yerlar qoraxoniylar xonadoning shaxsiy mulki hisoblanib, uning tepasida kim turgan?
35. Islom tarixining ilk xalifasi kim edi?
36. Qoraxoniylar va saljuqiylar tarixining bilimdoni, XIII asr boshlarida yashagan arab tarixchisi kim 1043-1044-yillarga aloqador qimmatli misollarni keltiradi?
37. Islomda Amir al-Mu'minin unvoni birinchi bo'lib kimga berildi?

38. Qoraxoniylar davlatida ko'chmanchi xalq "kimlar" (el boshlig'i ma'nosida) tomonidan boshqarilgan bo'lib, bunday lavozimda nufuzli beklar turgan?
39. Ikki nur sohibi degan nomga sazovor bo'lgan inson kim edi?
40. Saljuqiylar sultoni Sanjar Anushteginning qaysi o'g'li (1097-1127 yy) hukmronlik qilgan?
41. Ummaviylar davri haqida tushuncha bersangiz.
42. Mo'g'ullar bosqini arafasida shoh Alowuddin Muhammad vazirlik mansabini bekor qilib, uning o'rniga oltita vakildordardan iborat "nima" tuzgan edi?
43. Abbosiylar sulolasining taxt tepasiga kelishi qachon bo'lib o'tgan?
44. Sulton Jaloliddin Manguberti hojib-al-xoss Xomberdini qo'zg'olonchilar boshlig'i Bander, hojib al-xosa Baidridin Tutakchi Sulton Jaloliddin nomidan kimlar bilan muzokaralar olib borish uchun yuborgan?
45. Abbosiylar davlatida siyosiy va iqtisodiy hayot haqida nima bilasiz?
46. Xorazm qo'shinlari yaxshi qurollangan bo'lib, odatdagi qilich, nayza, kamon kabi qurollardan tashqari qaysi qurol kabi hujumda ishlatiladigan narvonlari, to'sinlardan ham keng foydalanganlar?
47. Abbosiylar davlatida iqtisodiy hayot dehqonchilik va feodalizm nimaga asoslangan edi?
48. Abbosiylar xalifaligi davrida asli buxorolik Ahmad ibn Tulun oilasi Misrda mustaqil davlat harpo etib, 868 (254 hijriy) yili qaysi davlatga asos soldi?
49. Abbosiylar davlatida ijtimoiy va madaniy hayot nimanadan iborat edi?
50. MIsr tarixiy manbalari o'zbeklarni go'zal fazilatlardan va ajoyib sifatlardan nima ega xalq deya tasvirlaydi?
51. Abbosiylarda ilm-fanga e'tibor berilishi.
52. O'zbeklar Misrning uzoq tarixi davomida uning madaniy hayotida ham alohida o'rin tutishgan. Bunga hijriy 247 yili Qohira ravzasida Ahmad Farg'oniy bino qilgan birgina niranani eslash kifoya?
53. Abbosiylar davlati gullab yashnagan davrda qo'shni davlatlar va mintaqalar bilan aloqalar qanday yo'lga qo'yilgan edi?
54. Movarounnahrda islomning kirib kelishi tarixi haqida ma'lumot bersangiz.
55. Bayt al-hikmani kim tasvirlagan?
56. Ixshidiylar - Suriya va Misrda hukmronlik qilgan yarim mustaqil turkiysulola (935-969). Asoschisi kim edi?
57. Abbosiylar xalifaligida "Alaviylar" frqasi haqida nima bilasiz?
58. Saljuqiylar turkiy o'g'iz qavmi, tarkibida dastlab hozirgi Janubiy Qozog'iston hududiga to'g'ri keladigan yaylovlarda, Sirdaryoning o'rta oqimidagi yerlarda qanaga keyot kechirar edilar?
59. Abbosiylar xalifaligining inqirozi nimada edi?

60. Salib yurishlarining tarafdorlari kim edi?
61. Karnatylarning kelib chiqishi tarixi haqida nima bilasiz?
62. Salib yurishi nechta marta bo'lib o'tdi?
63. Mamluk sultonligining tashkil topishi tarixi haqida ma'lumot bersangiz.
64. Salib yurishlarining oqibatari nima bilan yakunlandi?
65. Mamluklar orasida fitna nimanadan boshlandi?
66. Imom Zangiy va Nuriddin Zangiy haqida nima bilasiz?
67. Tohiriyalar, Safforiylar, Somoniylar va G'aznaviylar haqida nima bilasiz?
68. Mo'g'ullarning Xorazm davlatiga hujum sabablari nimada edi?
69. Buvayhiylar hukmronligi haqida ma'lumot bersangiz.
70. Mo'g'ullarning o'ziga xos belgilari nimada edi.
71. Xuroson yerlariga mo'g'ul bosqini tarixini bilasizmi?
72. Mo'g'ullar tomonidan Nishopur qatlomni qachon bo'lib o'tdi?

"Islom tarixi va manbashunosligi,
falsafa" kafedrasini mudiri:

D.K. Sayfullayeva